**COMPARISON OF “BIRDS WITHOUT WINGS”
WITH ITS TRANSLATION BY
ETHNOMETHODOLOGICAL ANALYSIS
METHOD¹**

Birds Without Wings Adlı Eserin ve Çevirisinin

Etnometodolojik Çözümleme Yöntemi ile Karşılaştırması

Füsun ATASEVEN²

Aslı ARABOĞLU³

Abstract

In this study, "Birds without wings" by Louis De Bernières and Turkish translation of the book by Bahar Öcal Düzgören will be examined comparatively with ethnomethodological methods. The book called "Birds without wings" is essentially fictional. Because the events in the novel take place in a small coastal town of South West Anatolia in the last days of the Ottoman Empire, but it was narrated in English. In this story, which is told by a foreign writer, social contradictions within the framework of dualities such as Muslim-Christian, Turkish-Greek were narrated. These contradictions were essentially patterned with social emphases such as love, death, friendship, hostility, belief, and knowledge. In this context, ethnomethodology can be used to analyze this fictional novel and its translation. The basic concepts of ethnomethodology such as (1) the members' methods: documentary method, (2) reflexivity and (3) indexical expressions will be used to analyze at this study. Both source text and target text will be compared and evaluated within ethnomethodological conceptual inquiries. How translator has made decisions will be handled. In order to limit the study, examples have been selected considering some daily topics from different cultures. In this way, it is aimed to show that their context is essentially different, but events are on the same. Besides by comparing the source text and translation, it has been attempted to determine whether there is a transformation between different cultures through translation. The titles used for classification in the study are: Language, belief, knowledge, power, friendship, and hostility.

Keywords: ethnometodology, comparison of translation, cultural differences.

¹ Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Diller ve Kültürlerarası Doktora Programında (2012 yılında) Prof. Dr. Füsun Ataseven tarafından yürütülen “Toplum Çevirmenliği ve Budunyöntembilim” dersi kapsamında hazırlanan ödev esas alınarak hazırlanmıştır.

² Prof. Dr. Bilkent Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, fusunataseven@gmail.com

³ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, asliaraboglu@trakya.edu.tr

Öz

Bu çalışmada Louis De Bernières'in "Birds without wings" adlı eseri ve Bahar Öcal Düzgören'in yaptığı eserin Türkçe çevirisi "Kanatsız Kuşlar" etnometodolojik yöntemlerle karşılaştırmalı olarak incelenecektir. "Birds without wings" adlı eser aslında özünde kurgusal bir çeviridir. Çünkü romandaki olaylar Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerinde Güney Batı Anadolu'nun küçük bir sahil kasabasında geçmektedir ancak İngilizce anlatılmıştır. Yabancı bir yazar tarafından anlatılan bu öykü konusu itibarıyla de Müslüman-Hristiyan, Türk-Yunan gibi ikilikler çerçevesinde toplumsal karşıtlıkları anlatmaktadır. Bu karşıtlıklar özünde, sevgi, ölüm, dostluk, düşmanlık, inanmak, bilmek gibi toplumsal vurgularla eserde desenlenmiştir. Bu bağlamda gerçek yaşanmış öykülere dayalı bu kurgusal romanı ve çevirisini incelemek için etnometodolojiden faydalanılabilir. Etnometodolojinin temel kavramlarından (1) üyelerinin yöntemleri: belgeleme yöntemi, (2) refleksivite (reflexivity) (3) dizinsellik (indexical expressions) bu çalışmada inceleme amaçlı kullanılacaktır. Hem kaynak metin hem erek metin karşılaştırılarak etnometodolojik kavramsal sorgulamalarla değerlendirilecektir. Çevirmenin kaynak metinle nasıl etkileşime geçerek kararlar aldığı açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmayı sınırlamak amaçlı belirli özelliklere göre sınıflandırma yapılmış, bu sınıflandırmada, konu başlıklarının yanı sıra iki farklı kültürden örnekler sunmaya özen gösterilmiştir. Bu şekilde bağlamlarının özünde farklı olduğunu ama aynı konu üzerine olayların gerçekleştiğini ve benzer şekilde yaşadıklarını göstermek amaçlanmıştır. Çeviri ve kaynak metin karşılaştırılmasıyla çeviri yoluyla farklı kültürler arasında dönüşüm olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Sınıflandırma için kullanılan başlıklar şu şekildedir: Dil, inanç, bilmek, güç, dostluk, düşmanlık.

Anahtar Kelimeler: Etnometodoloji, çeviri karşılaştırması, kültürel farklılıklar.

GİRİŞ

Louis De Bernières 2004 yılında yazdığı "Birds without wings"⁴ adlı eseriyle dünya tarihinde yaşanan bir dönüm noktasını tekrar kurgulayarak farklı bakış açılarıyla, farklı kültürlerden bireylerin kendi anlatılarıyla bir roman yazmıştır. Yazar, aslında kurgusal olarak olayları çevirmiştir denebilir. Türk kültürünü ve farklı yabancı bir kültürü bir araya getirmiştir. Ardından eser "Kanatsız Kuşlar"⁵ adıyla Türkçeye çevrilerek bir geri dönüş yaşamıştır. Bireysel anlatılardan oluşan bu eseri ve çevirisini çözümleyebilmek için etnometodolojik çözümleme açıklayıcı bir bakış açısı sunabilir. Etnometodoloji insanların gündelik yaşamlarında karşılaştıkları hareket, söz ve bilgilerin belirli özelliklerini ayıklayıp, bu özellikleri anlamlandırmaya çalıştıklarını ve daha sonra kendi bireysel deneyimlerinden yola çıkarak bu özellikleri ilgilerine göre şekillendirerek yorumladıklarını söyler. Dolayısıyla bireysel söylemlerin etnometodolojik yöntemlerle çözümlenmesi gündelik pratiklerin de çözümlenmesine imkân tanıyacaktır. Kaynak metin ve erek metnin etnometodolojik yöntemlerle karşılaştırılmalı çözümlenmesiyle, çevrildiğinde yeni bir kültür süzgecinden geçen eserin nasıl bir dönüşüme uğradığı konusunda bize bilgi sunacaktır.

Etnometodoloji, araştırma sahasında tüm bireyleri ayrı ayrı ama bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirerek bu süreci, günlük yaşamı bilimsel olarak ele almamızı sağlayan bir bilim dalıdır. Diğer sosyolojik yaklaşımlara oranla yeni bir sosyolojik yaklaşım olan etnometodoloji, Alfred Schutz' un ve Talcott Parsons'ın çalışmalarına dayanılarak Harold Garfinkel tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Garfinkel, sosyologların çoğunun gözlemlenen olguyu güçlü bir şekilde etkileyen toplumsal gerçekler aradıklarına, diğer bir deyişle bir durumun içinde ne olduğunu açıklamak amacıyla bu durumun dışında değişkenler aradıklarına dikkat çeker ve pozitivist metodolojideki anlamıyla nesnel

⁴ De Bernières, Louis (2004) Birds without wings. London: Secker & Warburg Press

⁵ De Bernières, Louis (2011) Kanatsız Kuşlar (çeviren Bahar Öcal Düzgören. İstanbul: Altın Kitaplar.

toplumsal olguların gerçekliği anlayışını reddeder⁶. Kendisinin en önemli eserlerinden biri olan ve yıllarca yürüttüğü bir dizi incelemeyi içeren *Etnometodolojik Çalışmalar* adlı kitabında Garfinkel, Schutz'un çalışmalarından elde edilen teorik görüşlerin, sosyolojik araştırmalarda gündelik yaşam dünyasının ortaya çıkarılmasında nasıl kullanabileceğini göstermeye çalışmıştır⁷.

Etnometodolojide toplumsal olgular etkileşimsel etkinlikler olarak ele alınır, eylemlerin eyleme katılanlar (üyeler) tarafından daha önceden belirlenmiş bazı kural veya gerekliliklere göre gerçekleştirildiği kabul edilir⁸.

Garfinkel toplumun üyelerinin etkinliklerini kendi kendilerine üretmelerinin ve örgütlemelerinin metodik bir başarı olduğunu düşünür ve bu metodu inceler. Gündelik yaşamda yaşadığımız olaylar bize anlamlı gelir, etnometodolojiye göre bunun nedeni, bu olayları anında diğer aktörlere de anlaşılır gelecek bir şekilde üretmemiz ve algılamamızdır⁹. Örneğin bir soru sorduğumuzda diğer insanlar, yani toplumun diğer üyeleri bunun bir soru olduğunu anlar, iki kişi kavga ederken diğer üyeler bu davranışın kavga olduğunu anlar. Bunun nedeni soru soran ya da kavga eden insanların bu etkinlikleri diğer aktörlerin sorunsuz olarak anlayacağı şekilde yapmalarıdır. Bir soruyu veya kavgayı tanır ve anlarken, toplumsal dünyamızı diğer aktörlerle ortak olarak bildiğimiz bir dünya biçiminde yeniden üretiriz; gündelik olayları rutin, sorunsuz, tanıdık olaylar olarak kurgularız. Böylece etrafımızdaki olaylara anlam verirken kullandığımız yöntem sayesinde ortak bir toplumsal dünya yaratmış oluruz¹⁰.

Etnometodolojide Temel kavramlar

Garfinkel'in çalışmaları ve genel olarak etnometodolojinin en temel kavramları arasında; (1) üyelerinin yöntemleri: belgeleme yöntemi, (2) refleksivite (reflexivity) (3) anlatım ve öznel ifadeler (indexical expressions) önemli bir yere sahiptir.

1. Üyelerinin Yöntemleri: "Belgeleme Yöntemi"

Belgeleme yöntemi, mevcut bir görünümü, alta yatan kalıbın belgesi ya da işareti olarak görmeyi içerir¹¹. Başka bir deyişle bir durum ya da bağlamın özelliklerinden bazılarının seçilip belirli bir şekilde tanımlanarak ilgili durumun ya da bağlamın altında yatan bir kalıbın kanıtı olarak kabul edilmesi ve sonra bu sürecin tersine çevrilerek kalıbın özelliklerinin kalıbın varlığı olarak kullanılmasıdır¹². İnsanlar gündelik yaşamlarında karşılaştıkları hareket, söz ve bilgilerin belirli özelliklerini seçip bu özellikleri alta yatan bir kalıp kanıtı olarak görürler, bu kalıplar kendi bireysel belgelerinden yola çıkılarak elde edilir, ardından bu özellikler bu kalıp hakkındaki ilgilerine dayanarak yorumlanır. Bu durumda bir yandan alta yatan kalıp kendi belgelerine dayanılarak oluşturulurken,

⁶Allan, Kenneth (2006) Contemporary Social and Sociological Theory: Visualising Social Worlds. London: Pine Forge Press. S.53

⁷ Gönç-Savran, Temmuz. "Etnometodoloji", Modern Sosyoloji Tarihi içinde, Anadolu Üniversitesi (ed. Uğur, S.) Yayın No: 2304 Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 1301 Bölüm 6, Ekim, 2011 (s. 144-172)

⁸ Cuff, E.C., Sharrock, W.W. & Francis, D.W.: „Meaning and action: I, symbolic interactionism“, Perspectives in Sociology, Routledge, 3rd Edition, 1990, s. 158 (Çeviren: Ümit Tatlıcan)

⁹ Cuff, E.C.; G.C.E. Payne; D.W. Francis, D.E., Hustler ve W.W.Sharrock (ed.) (1989). Perspectives in Sociology. Londra: Unwin Hyman. İkinci Baskı s.159

¹⁰ Cuff vd., a.g.e. s.160

¹¹ Garfinkel, Harold (1967) Studies in Ethnomethodology, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall s78

¹² Haralambos, Martyn ve Martin Holbom. (1995). Sociology: Themes and Perspectives. 4. Basım. Unwin Hyman. Collins Educational. s.899

diğer yandan bu belgeler, altta yatan bu kalıpla ilgili bilgiler göz önünde bulundurularak yorumlanır.

2. Refleksivite (reflexivity)

Refleksivite, etnometodolojinin temel kavramıdır denebilir. Bir şeyin kendi kendine geri dönmesini ifade eden bir kavramdır. Refleksivite, neden sonuç ilişkisi açısından kendisine geri dönen olguların niteliği ya da neden sonuç arasındaki döngüsel bir hareket olarak tanımlanabilir. Bu durumda neden ve sonuç karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Örneğin bir gözlemcinin incelediği durum, kendi gözleminden etkilenerek değişiyorsa ve gözlem de buna rağmen sürüyor ve bu değişim gözlemi de etkiliyorsa, bu durumun refleksiv olduğu söylenebilir.¹³

Garfinkel'e göre belgeleme yöntemi de refleksivdir. Garfinkel aynı zamanda toplumsal yaşamın da "özünde refleksiv" olduğunu savunur, çünkü toplumun üyeleri sürekli olarak belirli etkinliklere ve durumlara, bunların altında yatan kalıplar açısından bakarlar ve daha sonra da bu kalıpların bu etkinliklerde ve durumlarda görülen belirli ifadelerine dayanarak onların varlığını onaylarlar¹⁴. Bu bakımdan refleksivite, insanların inşa ettikleri gerçeklik anlayışını sürdürmekte kullandıkları bir yöntemdir¹⁵. İnsanlar ipuçlarını, hareketleri, sözleri ve başkalarından gelen sözleri belirli inançları ve bilgileri sürdürecek biçimde yorumlarlar. Çelişkili bilgiler bile belirli inançları ve bilgileri sürdürecek biçimde refleksiv olarak yorumlanır. Bu yüzden refleksivite kavramı etkileşim içindeki insanların belirli bir gerçeklik tarafından yönlendirildikleri kabulünü nasıl sürdürdüklerine odaklanmaktadır¹⁶.

3. Anlatım ve Özel İfadeler (Indexical Expressions)

Etkileşim içinde olan üyeler gerçekleştirdikleri hareketler, kullandıkları ya da duydukları sözler özel bir bağlamda anlama sahiplerdir. Bu özel bağlamı doğru anlayabilmek için üyelerin geçmişleri ve amaçları gibi bazı bilgiler de göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde bu sembolik iletişim kolayca yanlış yorumlanabilir. 'Biz' yapılan şeyi anlamak için, 'biz' için "açıklayıcı bir yorum" getirmek gereklidir. Örneğin; "bir toplantı", "bir aile kavgası" veya "bir tutuklama" gibi. Bu yolla, belirli bir karşılaşmanın birçok koşul ve ayrıntısını "olan şeyin" kesin bir anlamını sağlayan bir betimlemeye dönüştüren bütün muhtemel tasvirler özetlenir¹⁷. Bir insan diğer bir insanla konuşurken "sen", "bugün", "vesaire" gibi sözcükleri kullandığında, bu kelimelerin ne anlama geldiği ancak o konuşma sırasında, içinde bulunulan durum ya da koşullar içerisinde nettir ve ancak bu bağlam içinde anlaşılabilir¹⁸. Karşılıklı anlayış gerektiren ve normlar aracılığıyla düzene hâkim olan bu ifadeler, özel ifadeler (indexical expressions) olarak adlandırılır. Bu ifadeler bireyin olan biteni anlamlandırması ve anlatması için kullandığı ifadelerdir ve bu bağlamda bir kılavuz görevi görürler. "Birey" ifade ettiği için öznelirler, ama kılavuz (indeks) olmaları toplumsal bir düzenliliğe ulaşma çabasına gönderme yapar.¹⁹

¹³ Gönc-Savran, Temmuz (s. 144-172)

¹⁴ Haralambos vd., a.g.e. s.900

¹⁵ Gönc-Savran, Temmuz (s. 144-172)

¹⁶ Turner, Jonathan H. (1991) The Structure of Social Theory, Chapter 23, Wadsworth Publishing Company, 5. Basım s.472-486 (Çeviren Ümit Tatlıcan), www.umittatlican.com Etnometodolojik İtiraz. (20.01.2012)

¹⁷ Cuff, E.C., Sharrock, W.W. & Francis, D.W.: „Meaning and action: II www.umittatlican.com Etnometodolojik (20.01.2012)

¹⁸ Craib, Ian: (1992) Modern Social Theory. İkinci Basım. New York: Harvester Wheatsheaf s.103-4

¹⁹ http://www.sosyolojinotlari.com/PDF/sosnot1.pdf (20.01.2012)

Yazar Hakkında Bilgi

Louis de Bernières²⁰, 1954 yılında Londra'da doğdu. Manchester Victoria Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun olduktan sonra, Leicester Politeknik'te Eğitim alanında yüksek lisans diploması alarak Londra Üniversitesi'nde şeref derecesiyle lisansüstü uzmanlığına ulaştı. De Bernières'in 'ilk romanı The War of Don Emmanuel's Nether Parts 1990 yılında yayımlanarak 1991 yılında Commonwealth Yazarları, Avrasya Bölgesi En İyi İlk Kitap Ödülünü, ertesi yıl, ikinci kitabı, Señor Vivo and the Coca Lord, Commonwealth Yazarları, Avrasya Bölgesi En İyi Kitap Ödülünü kazanmıştır. Üçüncü kitabı, The Troublesome Offspring of Cardinal Guzman, 1992 yılında yayımlanmış, de Bernières'in Kolombiya deneyimlerinden etkilenmesiyle bir araya gelerek "Latin Amerika üçlemesini" oluşturmuştur.

Louis de Bernières, 1990 yılında ilk romanını yayımlamış ve Granta dergisi tarafından 1993 yılında En İyi Yirmi Genç İngiliz Romancılarından biri olarak seçilmiştir. O zamandan beri, uluslararası alanda tanınmış bir yazar haline gelmiş ve altıncı romanı, Birds Without Wings 2004 yılında ortaya çıkmıştır. Captain Corelli's Mandolin (1994), Commonwealth Yazarları 'En İyi Roman Ödülü'nü kazanmıştır. A Partisan's Daughter 2008, Costa Roman Ödülü için aday olmuş ve yeni kitabı Notwithstanding: English Village Stories, 2009 yılı sonbaharında yayımlanmıştır.

Eserler Hakkında Bilgi

İngiliz yazar Louis de Bernières'in İngilizce olarak yazdığı "Birds Without Wings" adlı kitabı, Bahar Öcal Düzgören tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilerek "Kanatsız Kuşlar" olarak dilimize kazandırılmış, Altın Kitaplar Yayınevi'nden çıkmıştır. Özgün eserin basım yeri ise İngiltere Secker & Waburg yayınevidir. Hem özgün eser hem de çeviri eser bölüm sayısı olarak aynıdır; doksan beş adet kısa bölümden oluşmaktadır. Bölümler kimi zaman bir karakterin kendi ağzından aktardığı hatıralarını, kimi zaman da yazarın dilinden kitaptaki bir karakterin hayatından kesitleri gözler önüne sermektedir. Bu doksan beş bölümün içinde Mustafa Kemal'in hayatını kronolojik sırayla okura aktaran yirmi iki adet bölüm yer almaktadır. Bu bölümlerde, Mustafa Kemal'in karakteri ve başarıları aktarılmaktadır. Anlatımı, karakterlerinin tasviri, konusu kurgusal olmakla beraber, arka planda aslında dönemin tarihsel olayları yer almaktadır. Dönemsel olarak roman Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerinde Güney Batı Anadolu'nun küçük bir sahil kasabasında geçmektedir. Bu sahil kasabasında uzun yıllardır yaşayan; Müslüman Türkler, Hristiyan Yunanlı ve Ermeni azınlıklar, burada kökleri bulunan farklı kültürler romanın ana karakterlerini oluşturmaktadır. Romanın başlıca kahramanları; yerel özdeyişler kullanan bilge çömlekçi İskender, çocukluğundan beri onun arkadaşı olan Karatavuk; İskenderin'in oğlu ve Mehmetçik; birbirlerine 'Kâfir Efendi' diye hitap eden iki farklı din mensubu - Peder Kristoforos ve Abdülhamid Hoca; karısı zina suçu ile recm edilen toprak ağası ve kentin koruyucusu Rüstem Bey; Likya mezarlıklarında yaşayan ve korkunç görünümü nedeniyle 'Köpek' lakaplı bir adam; tüm dinlerin temsilcilerine ve Tanrı'ya lanetler savurarak ortalıkta dolanan 'Gavur' denilen bir adamdır. Romanda Mehmetçik, okuma yazma bilmeyen Karatavuk'a Yunan harfleriyle Türkçe yazı yazmasını öğretmektedir. Keçi çobanı İbrahim, Hristiyan kızı Philothei'e âşık olur. Bu durum genç adamın korkunç bir trajediye ve deliliğe sürüklenmesine neden olacaktır. Bir süre sonra başlayan savaş kasabanın gençlerinin zorunlu askere gitmelerine neden olur. Gelibolu cephesinde savaşan Karatavuk, bu acımasızlığa yakından tanık oldukça masumiyetini yitirir. Savaşın kasaba da büyük ölçüde etkilenmiştir. Fanatik dindarlık ve milliyetçilik

²⁰ <http://www.louisdebernieres.co.uk/about-1.html>

duyguları ortaya çıkar ve yüzyıllardır süre gelen barış ve ahenkli yaşam yerle bir olur. Kanatsız Kuşlar aynı zamanda Mustafa Kemal'in de öyküsüdür. Mustafa Kemal'e ayrılmış her bölümde hem kendisinin hayat öyküsü hem de kazanılan zaferlerin öyküsü anlatılmaktadır.

Etnometodolojik Çözümleme

Etnometodolojik çözümleme ile “Birds Without Wings” ve çevirisi “Kanatsız Kuşlar” adlı romandaki kişilerin kendi toplumsal dünyalarını adlandırmak için kullandıkları yöntemler incelenecek ve oldukça sıradan görünen durum ve olayların ayrıntılı etnografilerini üreterek gündelik yaşamdaki rutinlerin ve sosyal karşılaşmaların arkasındaki kuralları ve arka plan bilgisi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Romanda geçen ifadelerin bağlama gönderimli olduğu göz önünde bulundurularak, anlamın hangi özel bağlamla ilişkili olduğu çözülmeye çalışılacaktır. Seçilen dizinsel ifadeler, bu çalışma için sadece içinde bulunduğu bağlam içinde anlamlı olacağından, belirli başlıklar altında roman kişilerinin söylemleri ele alınacaktır. Dolayısıyla çalışmayı sınırlandırmak amaçlı belirli özelliklere göre sınıflandırma yapılacaktır. Bu sınıflandırmada, konu başlıklarının yanı sıra iki farklı kültürden örnekler sunmaya özen gösterilmiştir. Bu şekilde bağlamlarının özünde farklı olduğunu ama aynı konu üzerine olayların gerçekleştiğini ve benzer şekilde yaşadıklarını göstermek amaçlanmıştır. Çevirilerin karşılaştırılmasıyla çeviri yoluyla farklı kültürler arasında git gel eksenini doğrultusunda dönüşüm olup olmadığı saptanmaya çalışılacaktır. Sınıflandırma için kullanılan başlıklar şu şekildedir: Dil, inanç, bilmek, güç, dostluk, düşmanlık.

Tablo 1. *Dil.*

Kaynak Metin	Erek Metin
She passed Iskender throwing his pots and perspiring in his little shelters, she passed the street hawkers whose cries of 'Megla! Megla!' (made in England) were universally known to be implausible, and she passed the coppersmiths whose din provided by day the racket that was provided at night by nightingales and dissolute dogs (s55). (Leonidas) His heart sank when he saw two women. He hated having to speak Turkish, but in this town nobody spoke anything else, albeit larded with odd offcuts of Persian, Arabic and Greek. (s 81).	Çanakları döndüren ve küçük kovuğunda ter döken İskender'in yanından geçti; “Megla! Megla!” (made in England/İngiliz yapımı) çığlıkları ortalığı inleyen sokak işportacılarının yanından geçti; gürültüleri, geceleri bülbüller ile avuntusuz köpekler tarafından oluşturulan gürültü patırtıyı gündüz yaşatan bakırcıların yanından geçti (s68). (Leonidas) İki kadını görünce yüreği kalktı. Türkçe konuşmak zorunda kalmaktan nefret ediyordu ama bu kasabada kimse başka bir dil konuşmuyordu; hem de maalesef Farsçadan, Arapçadan ve Yunancadan garip çıkmalarla süsleyerek. (s98).
It's what Arabs speak. And it's what God speaks, and that's why we have to learn to recite it. It's something about being merciful and the Day of Judgment and showing us the right path, and if anything is going wrong, or you're worried, or someone's sick, you just have to say al-Fatihah and everything will probably be all right (s89).	Arapların konuştuğu. Ve Allah da bu dili konuşuyor ve hatim indirmeyi öğrenmemiz de bu yüzden gerekiyor. İneyet etmekle, Kıyamet Günü'yle ve doğru yolu göstermekle ilgili bir şey ve bir şeyler ters giderse veya derdin varsa ya da biri hastaysa El-Fatiha demen yetiyor ve her şey muhtemelen düzeliyor (s106).

I didn't know that God spoke language, observed Mehmetçik. "Father Kristoforos speaks to Him in Greek, but we don't understand that either." (s89).

"When things go wrong we say 'Kyrie eleison', and we've got a proper prayer as well." (s89).

... Greek and Arabic are actually the same language, and that's how God understands us, like sometimes I'm Abdul and sometimes I'm Karatavuk, and sometimes you're Nico and sometimes you're Mehmetçik, but it's two names and there's only one me and there's only one you, so it might be all one language that's called Greek sometimes and Arabic sometimes." (s90)

Tanrı'nın dil konuştuğunu bilmiyordum, dedi Mehmetçik. "Peder Kristoforos O'nunla Yunan dilinde konuşuyor ama biz onu da anlamıyoruz" (s106).

"İşler tersi gittiğinde biz 'Kyrie eleison' diyoruz ve bir de uzun duamız var." (s107).

...Yunanca ile Arapça aslında aynı dildir ve Allah bu yüzden bizi anlıyor, hani ben bazen Karatavuk, bazen de Abdül oluyorum ve sen de bazen Niko be bazen Mehmetçik oluyorsun ama, iki isim var ve bir tek ben varım ve bir tek sen varsın ya, belki yalnızca bir tane dil var da bazen Yunanca deniyor ona, bazen de Arapça (s107).

Eserden dil üzerine bağlamlardan kesitler alınarak tablo 1'de İngilizce-Türkçe karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Metinde kullanılan dil, kahramanların gündelik yaşantılarını oluştururken etkin bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil kullanıldığı duruma göre farklı anlamlar kazanabileceğinden, dili kullanan kişiler ve bu kişilerin aralarındaki ilişkiler hakkında bilgi edinmek için *Dizinsellik* kullanılabilir. *Dizinsellik* boyutunda dil kullanımına bakıldığında Yunanca ve Türkçe dilleri karşıtlığıyla eserde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Her iki dili kullanan taraflar için, anadil konuşucularının tersine karşı dili konuşmak ya da duymak beraberinde anlaşılmanmayı getirmektedir. Aynı bağlamlarda, ayrı konuşucular tarafından kullanıldığında birbirinden farklı olan dil, iletişim kurulup bir araya gelindiğinde aslında ikisinin aynı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. İnanç dili olarak kullanıldığında ise yine bir karşıtlık ve söylem içerisinde karakterler tarafından karşılaştırılarak aynılığını ölçme durumu söz konusudur. Dildeki bu aynılık durumunu yansıtabilmek için de çevirmenin de mümkün olduğunca kaynak metinde anlatılan dil özelliklerini erek metinde de aynen oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Diğer yandan kaynak metinde geçen Yunancadan çevrilmiş bazı İngilizce ifadeler erek okura daha anlaşılabilir bir metin sunmak adına, kaynak metinde yer almazken, Türkçeye çevrilmiştir.

Tablo 2. İnanç.

Kaynak Metin	Erek Metin
She had learned that women came not only over their dead, but because of their poverty, or because their husband was cruel, or because their endured pains and difficulties that they could not heal or discuss, or because they suffered from fertile hopes and desires (s60)	Kadınları buraya yalnızca ölülerinin başında ağlamaya değil; yoksullukları için, kocaları zalim olduğu için veya sağaltmadıkları ya da tartışmadıkları acılar ve zorluklar için de veya nafile umutları, arzuları için ağlamaya geldiklerini öğrenmişti. Başka kadınlar için gözyaşı dökmek daha kolaydı (s73).
You shall sprinkle me with hyssop, and I shall be clean. You shall wash me, and I will be whiter than snow. The earth is the Lord's, and the fullness thereof, the World and all that dwell therein. You are the	"Zufaotu serpeceksin üstüme ve temizleneceğim. Yıkayacaksın beni ve kardan temiz olacağım. Yeryüzü, Tanrı'ya aittir ve yeryüzünden doğan her şey, dünya ve dünya üstünde ikamet eden her

dust, and to dust, you shall return (s78).

If she did not admit it four times then you have acted unlawfully and there is grievous penalty for every one of you upon the Day of Judgment (s 105).

A mixed party of Muslims and Christians took their first steps towards Ephesus, making pilgrimage together to the house of Virgin Mary (s172).

Because of its great tranquility, this is the place where the Muslims bury their dead, in whitewashed tombs scattered about among trees. Rustem Bey turns about on his camel, resting his right hand on its croup and says to Leyla, 'This is where we will lie when we are dead.' (s198).

şey. Topraksın sen ve tekrar toprak olacaksın (s94).

Eğer kadın (suçunu) dört defa kabullenmediyse, o vakit şeriata uygun hareket etmediniz demektir ve her biriniz Kıyamet Günü'nde bunun hesabını teker teker vereceksiniz (s123).

Bakire Meryem'in evini birlikte tavaf edecek olan karma bir Müslüman ve Hristiyan hacı grubu, Efes'e doğru ilk adımlarını atıyordu. (s194).

Bu büyük sükunetinden ötürüdür ki, Müslümanlar ölülerini buraya, ağaçların altına dağınık bir biçimde yayılmış beyaz mezarlara gömüyorlardı. Rüstem Bey devesinin üstünde olduğu yerde dönüp Leyla'ya, ' Öldüğümüz vakit hepimizin geleceği yer burası,' demişti (s221).

Tablo 2'de görüldüğü üzere iki farklı inanç sistemi kültürel farklılıklarla iki farklı grup tarafından yaşanmaktadır. Eserde kahramanların inançlarının gerektirdikleri konusundaki anlatımlarını yine karşılaştırma yöntemiyle görmekteyiz. Belgeleme yöntemi, tabloda yer alan bağlamlar incelendiğinde inançla ilgili düşündükleri hakkında bize bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler, söylediklerinin altında yatan kalıbın belgesi ya da işareti niteliğindedir. Yine belgeleme yöntemine göre tersinden bakıldığında, kahramanların inançla ilgili söyledikleri aslında kalıbın varlığı, yani kendi kimliklerini de oluşturmaktadır. Bu yöntem ile eser kahramanlarının kültürel davranış biçimleri, alışkanlıkları ve farklılıklar incelenebilir. Yukarıdaki örneklerle aslında farklı adlarla aynı şeyleri yaptıklarına, inançlarını çok benzer bir şekilde yaşadıklarına ve bu farklılığın bilincinde olmadan birbirlerinin inançlarını aynı ortamda ortaklaşa yaşadıklarını öğrenmekteyiz. Belgeleme yöntemine göre, hem kaynak hem erek metindeki betimlemeler incelendiğinde çevirinin erek okur için bu kalıpları olduğu gibi anlatmak amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Tablo 3. Bilmek

Kaynak Metin	Erek Metin
As they passed the house of Daskalos Leonidas, Ayşe rolled her eyes and whispered 'It's incredible! A man with that much education, and he didn't even know about how to get a message to the dead.'(s85)	Daskalos Leonidas'ın evinin önünden geçerken Ayşe gözlerini devirdi ve fısıldadı. İnanılır gibi değil! O kadar öğrenim görmüş bir adam ve ölümlere nasıl mesaj gönderileceğini bile bilmiyor! (s101)
We learn about Prophet and his three hundred authenticated miracles, and about Abraham and Isaac and Jonah and Omar and Ali and Hind and Fatima and the saints, and sometimes the big battles of Saladin againts the barbarians. And we recte the Holy Koran because we have to learn al-Fatihah by heart (s 89).	Peygamberimizi öğreniyoruz ve onun tasdikli üç yüz adet mucizesini ve İbrahim'i ve İshak'ı ve Yunus'u ve Ömer'i ve Ali'yi ve Hind'i ve Fatma'yı ve evliyalrı ve bazen de Selahaddin'in barbarlara karşı yaptığı büyük savaşları. Ve hatim indiriyoruz, çünkü El-Fatiha'yı ezberden bilmek zorundayız (s106).
We learn about Jesus of Mary and his	Biz Meryem'in oğlu İsa'yı ve onun

miracles and St Nicholas and St Dmitri and St Menas and the saints and Abraham and Isaac and Jonah and Emperor, and the great battles against the barbarians, and the War of Independence, and we learn reading and writing and adding up and taking away and multiplaction and division (s89).

mucizelerini ve Aya Nikola'yı ve Aya Dimitri'yi ve Aya Menası'ı ve evliyalari ve İbrahim'i ve İshak'ı ve Yunus'u ve İmparator Konstantin'i ve Büyük İskender'i ve Mermer İmparatoru ve barbarlara karşı yapılan büyük savaşları ve Bağımsızlık Savaşını öğreniyoruz. Okuma yazma, toplama ve çıkarma, çarpma ve bölmeyi de öğreniyoruz (s 106-107).

Tablo 3'te ortak tarihe sahip iki farklı grubunun bilgilerinin kökeninin aynı olduğu, aynı isimler çerçevesinde farklı hikâyelermiş gibi yazılmaya çalışıldığı görülmektedir. İki farklı kültüre ait kahramanlar bir diyalog içerisinde, bilgiyi inançla bağdaştırarak, sadece isimleri kullanarak ortak bir anlayışın kabulü içerisinde oldukları. Etnometodolojide öznel ifadeler (indexical expressions) kavramı, karşılıklı anlayış gerektiren ve normlar aracılığıyla düzene hâkim olan ifadeler anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, yukarıdaki örneklerde yer alan ifadeler, farklı kültürlerden de olsa her iki taraftan da rahatlıkla anlaşılabilir olduğundan, her iki taraf da olan biteni anlamlandırmak ve anlatmak için seçtikleri bu ifadeleri kullandığından, bu bağlamda bir kılavuz görevi görmektedirler. Kaynak metinde sağlanan toplumsal düzenliliğin devamı niteliğinde de aynı ifadelerin kılavuz görevi göreceği şekilde yer aldığı söylenebilir. Ek bir açıklamaya gerek olmadan bireylere ait öznel ifadeler çeviride de kültürel farklılığın aynılığını yansıtmak amacıyla yer almıştır.

Tablo 4. Güç

Kaynak Metin	Erek Metin
You Christians are always richer than us, and my father says it's all because of reading and writing and adding up and taking away, and that's why you're so good at deceiving us , and he says that we Muslims only learned what we need to get us into paradise, which is all that matters in the end, but you Christians get all the advantages on earth because you learn about all the other things as well. I want those other things too. (s 90)	Siz Hristiyanlar hep bizden daha zengin oluyorsunuz ve babam diyor ki, bunun sebebi hep okuma, yazma, toplama ve çıkarmaymış. Siz bu yüzden bizi kolayca aldatıyormuşsunuz ve diyor ki, biz Müslümanlar yalnızca bizi cennete götürecek olan şeyleri öğreniyormuşuz ki sonuçta tek önemli olan da buymuş, ama siz Hristiyanlar dünya yüzündeki bütün avantajlara sahipmişsiniz, çünkü siz bütün öteki şeyleri de öğreniyormuşsunuz. Ben de istiyorum bütün o öteki şeyleri. (s108)

Tablo 4'te Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki karşılaştırmanın kahramanların güç algısı üzerinden nasıl yapıldığını göstermektedir. Bir tarafın daha fazla bilgiye sahip olması sayesinde diğer taraftan daha güçlü görülürken, bu güç bir yandan beğenilmeyen bir davranışı bir yandan da ulaşmak istenileni temsil etmektedir. İki karşıtlık bir arada bir kültürün parçası olarak var olmaktadır. Refleksivite kavramıyla baktığımızda, çocuk ailesi tarafından inşa edilen gerçeklik ve güç anlayışını sürdürmekte ve bu anlayış biçimiyle yorum yapmaktadır. Yukarıda bahsedilen "öteki şeyleri de öğrenme" isteği ailenin dışında gerçekleşen bir anlayışın ürünüdür ve henüz kesin değil, çelişkilidir. Ama yine de bu davranış etnometodolojiye göre refleksivdir. Çünkü etnometodolojide çelişkili bilgiler bile belirli inançları ve bilgileri sürdüreceği biçimde refleksiv olarak yorumlanır. Bu yüzden refleksivite kavramının etkileşim içindeki insanların belirli bir gerçeklik

tarafından yönlendirildikleri kabulünü nasıl sürdürdüklerine odaklanılması gerektiği düşünülmektedir²¹. Kaynak metne bakıldığında bağlamın bir parçası olan “aldatma” durumu çeviri metinde kesin ve net bir şekilde belirtilmiştir. Kaynak metinde aldatma konusunda oldukça becerikli olduğu anlamı bulunmaktadır. Ancak çeviri metne gelindiğinde anlamın yumuşatıldığı, daraltıldığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda refleksivite ölçütüne göre bilgi kaynak metinde olduğu gibi yer almamaktadır. Bağlamın devamında ise refleksivite ölçütüne göre anlamın devamlılığı sağlanmıştır.

Tablo 5. Dostluk

Kaynak Metin	Erek Metin
Ayşe rolled her eyes impatiently. ‘Do you think that a Christian would bite your nose off?’ ‘Well, they aren’t like us.’ ‘They’re not so different either,’ Ayşe told her (s238).	Ayşe sabırsızca gözlerini devirdi. ‘Hristiyanlar burnunuzu ısırırlar mı sanıyorsunuz?’ ‘Eh, bize benzemiyorlar.’ ‘O kadar farklı da değiller’ (s262).
And this is how I saw him on Holy Thursday, when some of the Muslims joined us and sent yeast, salt, eggs and bread to the church, because Jesus Son of Mary and Mary herself are also theirs as well as ours, and these things were placed by the icon and then Father Kristoforos would read the gospel over them (s251).	Ve böylece bazı Müslümanların da bize katılarak kiliseye maya, tuz, yumurta, ekmek yolladığı Kutsal Perşembe’de de gördüm onu, çünkü Meryem’in oğlu İsa ve Meryem’in kendisi, bize olduğu kadar onlara da ait ve bütün bu şeyler, ikonanın yanına yerleştirildikten sonra Peder Kristoforos onlara doğru İncil okudu (s275).

Tablo 5’te iki farklı kültür arasındaki farklılığa gönderme yapan iki konuşmadan alıntı yer almaktadır. Bu alıntılarda refleksivite kavramından faydalanılabilir. Refleksivite, neden sonuç ilişkisi açısından kendisine geri dönen olguların niteliği ya da neden sonuç arasındaki döngüsel bir hareket olarak tanımlanırken, neden ve sonucun karşılıklı olarak birbirlerini etkilemediği söylenebilir. Çevirmen kendi gözlemleri doğrultusunda çeviri kararlarını alarak çeviriye devam eder, gözlemlerinden etkilenir de çeviri sürdürür. Bu durumda etnomotodolojiye göre bu durumun refleksiv olduğu söylenebilir. İlk alıntıda farklılığı belirterek bir kabulleniş söz konusuysa ikincisi farklılığın kabullenişini temsil etmektedir. İlk alıntıda kaynak metinde yer alan ifadeler farklılık konusunda daha net ifadeler içerirken erek metindeki ifadeler iki kültürün yakınlığına daha çok vurgu yapmaktadır. Çevirmenin “benzetmek” durumunu kaynak metindeki keskin ifadelerden kurtardığı söylenebilir.

Tablo 6. Düşmanlık

Kaynak Metin	Erek Metin
Muslims were very fond of them, fed them, and even left them money in their wills, but at night the Greeks left them poison. This was because, although they were sweet-natured with humans, the dogs themselves were tribal, and had divided the city between them into small canine	Müslümanlar köpeklerden çok hoşlanıyor, onları besliyor ve hatta miras bırakıyor; ama Rumlar, geceleri sokağa zehir koyuyordu. Bunun sebebi, köpeklerin insanlarla tatlı tatlı geçiyor olsalar da kendi aralarında sürülere ayrılmış ve şehri, küçük köpekgillerle cumhuriyeti

²¹ Turner, Jonathan H. (1991) The Structure of Social Theory, Chapter 23, Wadsworth Publishing Company, 5. Basım s.472-486 (Çeviren Ümit Tathıcan), www.umittatlican.com Etnometodolojik İtiraz. (20.01.2012)

republics, devoting much of their energy to assaulting dogs that strayed in from foreign neighborhoods. This made it impossible for Christians to keep dogs as pets, since Christian's house-dogs were considered to be interlopers and were routinely set upon. Muslims, fond as they might be of the Street-dogs, never adopted them as household pets because the Koran declares them to be unclean, and hence their concern was only for the ones that lived in the streets, pleading for alms with their big Brown eyes. So it was that the followers of Christ poisoned the freebooting Muslim dogs that they could keep captive Christian ones. Situations analogous to this, involving **humans rather than animals**, but just as hard to explain, are not unknown to this city day in the nearby regions of the Balkans (s173).

haline bölüşmüş, enerjilerinin çoğunu, yabancı çevrelerden kendi bölgelerine sızan köpekleri tepelemeye harcamakla meşgul olmalarıydı. Bu, Hristiyanların evcil köpek beslemesini imkânsız hale getiriyordu: zira Hristiyan ev köpekleri, yabancı addediliyor ve düzenli olarak saldırıya uğruyordu. Müslümanlar Sokak köpeklerini pek seviyor olsalar da, Kuran'da köpeğin temiz olmadığı ifade edilmiş olduğunda, evde köpek beslemiyor ve yalnızca sokakta yaşayarak, kocaman kahverengi gözleriyle sadaka dilenenleriyle ilgileniyorlardı. Böylece durum öyleydi ki, İsa'nın takipçileri, korsan Müslüman köpekleri zehirliyorlardı ki kendi esaretleri altında bulunan Hristiyan köpekleri muhafaza edebilsinler. **Hayvanlardan ziyade insanlarla ilgili**, ama aynı ölçüde izahı zor, buna mümasil durumlar, az ötedeki Balkanlar'da günümüzde de bilinmiyor değil (s195).

Tablo 6'da yer alan Müslüman ve Hristiyan halkın bir konudaki farklı tutumları yine refleksivite ile açıklanabilir. Farklı kültürel gruplardaki kişilerin davranış biçimleri birbirleriyle ilişkilerine de yansiyacaktır. Nitekim hem kaynak hem de erek metinde "köpek" metaforu aracılığıyla yapılan göndermenin aslında insanla ilgili olduğu bilgisine de ulaşıyoruz. Refleksivite kültürel gönderimleri açıklamamıza yardımcı olabilir. Garfinkel toplumsal yaşamın da "özünde refleksiv" olduğunu savunurken, toplumun üyelerinin sürekli olarak belirli etkinliklere ve durumlara, bunların altında yatan kalıplar açısından baktıklarını ve daha sonra da bu kalıpların bu etkinliklerde ve durumlarda görülen belirli ifadelerle dayanarak varlıklarını onayladıklarını söylemektedir²². Alıntıda anlatılmak istenen, yabancılık durumunun aslında yabancıya göre yerli tarafından istenmedikleri için oluştuğunu vurgulamaktır. Bu inanç farklı konular üzerinden bilgileri sürdürerek yorumlanmaya devam etmektedir. Kaynak metinde yer alan refleksiv bilgi erek metinde de erek okur tarafından kaynak metinde olduğu gibi anlaşılabilmesi için çevirmen tarafından kaynak odaklı bir biçimde çevrilerek sürdürülmüştür.

SONUÇ

Bu çalışmada Garfinkel'in etnometodolojideki temel ilkelerinden faydalanılarak bir çözümleme yapılmıştır. Hem kaynak metin hem erek metin karşılaştırılarak kültürler arası farklar ve çeviri çözümleri göz önünde bulundurularak etnometodolojik kavramsal sorgulamalarla ele alınmıştır. Çevirmenin kaynak metinle nasıl etkileşime geçerek kararlar aldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Belirli toplumsal konular seçilerek yapılan örnekler çerçevesinde değerlendirme yapılmıştır. Eserde yer verilen farklı toplumsal düzenlerin kendi başına bir gerçekliği olmadığı, kültürel farklılıklarla toplum üyeleri tarafından oluşturulduğu eserlerin incelenmesiyle yapılan bu çalışmanın etnometodolojik sonuçlarından biriyken, çevirmenin de bu refleksiv döngünün bilincinde olarak çeviriyi gerçekleştirdiği bir diğer önemli sonuçtur denebilir.

²² Haralambos vd., a.g.e. s.900

Birlikte yaşayan farklı kültürler için önceden başkalarının oluşturduğu kurallardan bahsetmek mümkün değildir. Ancak, kendi davranışlarıyla farkında olmadan ürettikleri bu kurallara uymasalar dahi uyuyormuş gibi davranıp sürecin devamlılığını sağlamaktadırlar. Farklı kültürler dahi olsa, içlerinde barındırdıkları ve birbirlerine ait öznel ifadeler ile dizinleri beraber yaşayabilmek için tanımak zorundadırlar. Çevirmenin de hem kaynak kültürü hem de erek kültürü tanınması gerektiği ve kaynak metnin de yabancı tarafından tanınabilmek için çevrilmeye ihtiyaç duyması gibi ikilikler ve döngüsel sonuçlar çevirinin doğasında yer almaktadır. Bu nedenle farklı kavramsal sorgulamalarla etnometodolojik yöntemler farklı çeviri araştırmalarında da açıklayıcı olabilir.

KAYNAKLAR

- Allan, K. (2006). *Contemporary social and sociological theory: Visualising social worlds*. London, UK: Pine Forge Press.
- Cuff, E. C., Sharrock, W. W. ve Francis, D. W. (1990). *Perspectives in sociology*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). London, UK: Routledge. (3. Baskı, s.166-192). Erişim adresi: [http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Etnometodoloji-\(Cuff,-Sharrock,-Francis-1992\).pdf](http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Etnometodoloji-(Cuff,-Sharrock,-Francis-1992).pdf)
- Craib, Ian. (1992). *Modern social theory: From Parsons to Habermas* (2. Bas). New York, NY: Routledge.
- Garfinkel, H.(1967). *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- de Bernières, Louis. (2011). *Kanatsız kuşlar* (B. Ö. Düzgören, Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey, NJ: Prentice-Hall s78
- Şavran, T. G. (2011). Etnometodoloji. S. Suğur (Ed.). *Modern Sosyoloji Tarihi* (s.144-172) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Haralambos, M. ve Holbom M. (1995). *Sociology: Themes and prespectives* (4. Bas). Bristol, UK: Collins Educational.
- Turner, J. H. (1991). *The structure of social theory*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company. (5. Baskı, s. 472-486). Erişim adresi: [http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Etnometodolojik-Itiraz--Jonathan-H.-Turner-\(1991\).pdf](http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Etnometodolojik-Itiraz--Jonathan-H.-Turner-(1991).pdf) .
- İnternet Kaynakları
- <http://www.sosyolojinotlari.com/PDF/sosnot1.pdf> (20.01.2012)
- <http://www.louisdeBernières.co.uk/about-1.html> (20.01.2012)
- <http://www.altinkitaplar.com.tr/kitap-kanatsiz-kuslar-762.html> (20.01.2012)